

۲

بخش دوم

در مسیر

سرآغاز هر حرکت، از جمله حرکت به سمت رشد و کمال، اندیشه و تفکر است؛ موضوعی که در بخش اول با محوریت تفکر پیرامون خدا، آثار و صفاتش، سنت‌های او در جهان هستی به‌ویژه زندگی انسان به آن پرداختیم.

اما ^B گام بعد، حرکت برای کسب کمالات و مدارج معنوی و انسانی است که با انجام دادن مجموعه‌ای از کارها (واجبات) و ترک برخی از امور (محرمات) در قلمروهای مختلف ممکن است. ^B

بیانگر توحید عملی

هرچند این مسیر با دشواری‌هایی ممکن است همراه باشد اما یادمان نرود که خداوند، قدرتمندترین قدرتمندان، پشتیبان ما در این مسیر است: **علت**

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ

معلول

وَفَضَّلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمًا مفهوم آیه: بیانگر گام دوم حرکت به سمت کمال یعنی کسب کمالات و مدارج معنوی انسانی

بیانگر توحید در ربوبیت

و اما کسانی که به خدا گرویدند و به او تمسک جستند، به زودی [خدا] آنان را در جوار رحمت و فضلی از جانب خویش درآورد، و ایشان را به سوی خود، به راهی راست، هدایت کند.

A. سرآغاز هر حرکت، از جمله حرکت به سمت رشد و کمال چیست؟ پاسخ: اندیشه و تفکر

B. پس از اندیشه و تفکر، گام بعدی برای رسیدن به رشد و کمال کدام است؟ توضیح دهید.

C- خداوند چه کسانی را به سوی خود و به راه راست هدایت می‌کند؟ فارغ عمومی ۹۹

- (۱) ﴿أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا﴾
- (۲) ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ﴾
- (۳) ﴿آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾
- (۴) ﴿أَقَمْنِ أُسُسَ بَنِيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ﴾

درس هفتم

بازگشت

خطاب خداوند به حضرت داود (ع)
اشتیاق فراوان خداوند برای توبه بندگان

خدای متعال به حضرت داود عليه السلام فرمود:

«ای داود! اگر آنان که از من روی گردانده‌اند می‌دانستند که چگونه انتظار آنها را می‌کشم و شوق بازگشتشان را دارم، بدون شک از شوق آمدن به سوی من جان می‌دادند و بندبند وجودشان از محبت من از هم می‌گسست.»^۱

ص غ تصمیم‌های جدید همواره برای تکمیل پیمان‌های قبلی و پیمودن ادامه‌راه نیست، گاه تصمیم‌های جدید برای

بازگشت از مسیری است که چندی به غلط پیموده شده و آثار زیان‌باری برجای گذاشته است. این‌گونه تصمیم‌ها «توبه» نام دارد. در این درس می‌خواهیم بدانیم حقیقت توبه چیست؟ و بازگشت حقیقی چه ویژگی‌هایی دارد؟

۱- «یا داوود! لَوْ عَلِمَ الْمُدْبِرُونَ عَنِّي كَيْفَ انْتَظَرِي لَهُمْ وَشَوْقِي إِلَيْهِمْ لَمَاتُوا شَوْقًا إِلَيَّ وَ لَتَفَرَّقَتْ أَوْصَالُهُمْ.» میزان‌الحکمه، محمدی ری شهری، ج ۴، ص ۲۷۹۷.

۱. در بین مخلوقات کدام یک می تواند بر علیه موانع درونی قیام کند؟ پاسخ: انسان
۲. نمونه ای از افراد توبه کننده در زمان امام موسی کاظم (ع) را ذکر کنید؟ پاسخ: بُشر بن حارث
۳. انسان در میان مخلوقات می تواند علیه خود نیز قیام کند این جمله به چه معناست؟

عبد یا آزاد؟

صدای ساز و آواز بلند بود. هرکس که از نزدیک آن خانه با شکوه می گذشت، می توانست حدس بزند که در درون خانه چه خبر است! بساط عیش و میگساری پهن بود و جام شراب پیایی نوشیده می شد.

زنی که در آن خانه خدمت می کرد، بیرون آمد تا زباله ها را در کناری بریزد. در همین لحظه مردی که آثار عبادت از چهره اش نمایان بود، از آنجا می گذشت. از آن زن پرسید:

صاحب این خانه بنده است یا آزاد؟

زن گفت: آزاد. صاحب چنین خانه ای که بنده نیست!

آن مرد گفت: معلوم است که آزاد است. اگر بنده می بود، بندگی می کرد و حرمت صاحب خود را نگه می داشت و این بساط را پهن نمی کرد.

رد و بدل شدن این سخنان موجب شد که خدمتکار مدت بیشتری در بیرون خانه مکث کند. هنگامی که برگشت، اربابش پرسید: «چرا معطل کردی؟»

خدمتکار ماجرا را تعریف کرد و گفت که، مردی با چنین وضع و شمایی می گذشت و چنان پرسشی کرد و من چنین پاسخی دادم.

شنیدن ماجرا، صاحبخانه را چند لحظه در اندیشه فرو برد. جمله «اگر بنده می بود، بندگی می کرد و حرمت صاحب خود را نگه می داشت» چون تیری بر قلبش نشست و او را تکان داد. یکباره از جا برخاست و به خود مهلت پوشیدن کفش را نداد. با پای برهنه به دنبال گوینده سخن رفت. دوید تا خود را به گوینده سخن، که امام موسی کاظم (علیه السلام) بود، رساند. در حضور امام توبه کرد و تا زنده بود به پیمان خویش وفادار ماند. بُشر بن حارث که تا آن روز در زمره اشراف زادگان و عیاشان قرار داشت، در سلک مردان پرهیزکار و خداپرست درآمد.^۱

انقلاب علیه خود

در میان مخلوقات، انسان موجودی است که علاوه بر ایستادگی در برابر موانع بیرونی، می تواند در برابر موانع درونی نیز ایستادگی کرده و حتی علیه خود انقلاب کند. بدین معنا که می تواند با پیروی از عقل، علیه تمایلات ناپسند خود قیام کند و انقلاب نماید.^۱

۱- داستان راستان، مرتضی مطهری، داستان ۴۴

۴. توبه در لغت به چه معناست؟ پاسخ: توبه در لغت به معنی بازگشت است

۵. توبه در مورد بندگان خدا به چه معناست؟ شهریور ۹۸ تهرمی

۶. "توبه در مورد بندگان یعنی بازگشت از گناه به سوی خداوند." آن چه زمانی اتفاق می افتد؟

بررسی

با توجه به آنچه در سال های قبل درباره «نفس اماره» و «نفس لوامه» و «خود دانی» و «خود عالی» آموخته اید، به سؤال زیر پاسخ دهید:

مقصود از انقلاب علیه خود چیست؟ کدام خود، علیه دیگری انقلاب می کند؟ منظور از انقلاب علیه خود این است که یکی از این دو خود (خود عالی یا دانی) علیه خود دیگر قیام کند و او را به کنار بزند. به عنوان مثال اگر انسان با پیروی از نفس اماره، تن به تمایلات ناپسند دهد و آلوده به گناه شود، علیه گرایشات عالی خود یا همان خود عالی قیام کرده است. از سوی دیگر اگر انسان علیه تمایلات ناپسند خود قیام کند، خود عالی او علیه خوددانی وی انقلاب کرده است.

حقیقت توبه

توبه در لغت به معنای بازگشت است و در اصطلاح دینی، (به معنای بازگشت از گناه به سوی خداوند و فرار گرفتن در دامن عفو و غفران اوست) (این حالت وقتی رخ می دهد که انسان از گناه پشیمان شده و قصد انجام آن را نداشته باشد) (بازگشت بنده گناهکار، خداوند نیز به سوی او باز می گردد و درهای رحمتش را به رویش می گشاید و آرامش را به قلب او باز می گرداند) (همین که انسان بعد از انجام گناه، در دل احساس پشیمانی کند و زبان حالش این باشد که: «چقدر بد شد! چرا به فرمان خدا بی توجهی کردم؟ دیگر این کار را انجام نمی دهم» توبه انجام شده و گناه بخشیده می شود. امام باقر (علیه السلام) می فرماید: «برای توبه کردن پشیمانی کافی است.» چنین انسانی واقعاً در دل «استغفرُ الله» را گفته است، گرچه آن را بر زبان جاری نکرده باشد. (در صورتی که فرد با زبان «استغفرُ الله» بگوید اما در قلبش پشیمان نباشد و قصد انجام دوباره آن گناه را داشته باشد، چنین کسی توبه نکرده است.)

توبه و پاکی

(گناه، آلودگی است و توبه، پاک شدن از آلودگی هاست. توبه گناهان را از قلب خارج می کند و آن را شست و شو می دهد. به همین جهت این عمل را «پیرایش» یا «تخلیه» نیز می گویند.)

رسول خدا ﷺ می فرماید:

التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ

كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ

کسی که از گناه توبه کرده

مانند کسی است که هیچ گناهی نکرده است.

پیرایش انسان از گناه با توبه / حدیث پیامبر (ص)

۷. توبه در مورد خدا به چه معناست؟

۸. در چه صورت توبه انجام شده و گناه بخشیده می شود؟ حدیث امام باقر (ع) را در این رابطه را بیان کنید؟

۹. در چه صورتی خداوند توبه و استغفار فرد را نمی پذیرد؟

۱۰. وقتی پشیمانی قلبی نباشد توبه صورت نگرفته است. ص غ

۱۱. پیرایش یا تخلیه به چه معناست؟ (شکل دوم سوال: چرا به توبه پیرایش یا تخلیه میگویند؟)

۱۲. با توبه همه ی گناهان حتی شرک نیز آمرزیده می شود. ص غ

۱۳. توبه چگونه گناهان را به حسنات تبدیل می کند؟ فرداد ۹۹ انسانی و دی ۹۸ انسانی

۱۴. توبه در چه زمانی آسان تر است؟

امیر مؤمنان علی (علیه السلام) می فرماید :
التَّوْبَةُ تَطَهِّرُ الْقُلُوبَ
وَ تَغْسِلُ الذُّنُوبَ
پیرایش انسان از گناه با توبه / حدیث امام علی (ع)
توبه دل ها را پاک می کند
و گناهان را می شوید.

در اینجا باید به چند نکته توجه کرد :

۱- با توبه همه گناهان حتی شرک هم آمرزیده می شود.

خداوند به پیامبرش پیام می دهد که :

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ
بگو ای بندگان من که بسیار به خود ستم روا
داشته اید،
آمرزش همه ی گناهان با توبه

از رحمت الهی نا امید نباشید،

خداوند همه گناهان را می بخشد،

چرا که او آمرزنده مهربان است.

مَعْلُومٌ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ

عَلَنَ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا

مَعْلُومٌ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ^۲

۲- توبه نه تنها گناه را پاک می کند، بلکه (اگر ایمان و عمل صالح نیز به دنبال توبه بیاید، گناهان را به

حسنات تبدیل می کند). خداوند می فرماید: «کسی که باز گردد و ایمان آورد و عمل صالح انجام دهد،

خداوند گناهان آنان را به حسنات تبدیل می کند زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است.»^۲

۱۴- (توبه در جوانی آسان تر است و خداوند توبه جوانان را بسیار دوست دارد). پیامبر اکرم (ص)

می فرماید : «کسی نزد من محبوب تر از جوان توبه کار نیست.»^۱

۱۵- (در توبه همیشه باز است، اما توفیق توبه همواره میسر نیست) باید لحظه های توفیق را شکار کرد

و خود را در دامن مهر خداوند انداخت.

۱۶- (تکرار توبه، اگر واقعی باشد، نه تنها به معنی دور شدن از خداوند نیست، بلکه موجب محبوب

شدن انسان نزد خداوند و جلب رحمت او می شود). خداوند می فرماید :

خداوند کسانی را که زیاد توبه می کنند، دوست دارد

و پاکیزگان را دوست دارد.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ

وَ يُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ^۵

بنابراین، (اگر کسی گناهی مرتکب شد و توبه کرد، اما توبه اش را شکست و دوباره مرتکب گناه شد)،^{۱۷}

تکرار توبه واقعی ، موجب محبوب شدن نزد خداست

۱۵. آیا در توبه همیشه باز است؟

۱۶. با توجه به آیه شریفه « إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ » نتیجه تکرار توبه، اگر واقعی باشد، چیست؟ شهریور ۹۸ تبریزی

۱۷. تکرار توبه به چه معناست؟

۱۸. در عبارت قرآنی « إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ »، چرا خداوند مهربان، بسیار توبه کنندگان را

دوست دارد؟ فردا ۹۹ تهرینی

۱۹. راه دور کردن بنده از توبه توسط شیطان کدام است؟ پاسخ: حيله و فریب
هیچ مانعی ندارد که باز هم توبه کند و از خداوند عذرخواهی نماید؛ چرا که خداوند کسی را که فوراً از گناه خود ناراحت می شود و بسیار توبه می کند، دوست دارد؛^{۱۸} (زیرا می بیند چنین فردی، با اینکه در دام گناه افتاده، اما قلبش نزد اوست و به سرعت از عمل خود پشیمان می شود)^{۱۸}

بیشتر بدانیم

امام باقر (علیه السلام) به یکی از یاران خود فرمود:

ای محمد بن مسلم! گناهان مؤمن، وقتی که از آنها توبه می کند، بخشیده شده است. پس مؤمن، باید بعد از توبه کردن، عمل را از نو آغاز کند و زندگی را از سر گیرد. البته آگاه باش که این امتیاز فقط برای اهل ایمان است.

محمد بن مسلم از امام سؤال کرد: اگر مؤمن بعد از توبه و استغفار باز هم به طرف گناه بازگشت، آن وقت چه می شود؟

امام فرمود: ای محمد بن مسلم! تو خیال می کنی مؤمن از گناهِش پشیمان می شود و از آن استغفار می کند، اما خداوند توبه او را قبول نمی کند؟!

محمد بن مسلم بار دیگر می پرسد: حال اگر این توبه شکستن را بارها تکرار کند و پس از هر گناه باز هم توبه کند و از خدا طلب بخشش نماید، باز هم قبول است؟

امام در جواب فرمود: هر وقت مؤمن با استغفار و توبه به سوی خدا باز گردد، خدا هم با بخشش به سوی او باز می گردد. سپس امام این آیه را خواند: «اوست که توبه بندگان را می پذیرد و گناهان را می بخشد و می داند که چه می کنید.»^۱

سپس امام به محمد بن مسلم تذکر داد و فرمود: مراقب باش مؤمنین را از رحمت خدا مأیوس

نکنی!

حیله های شیطان

شیطان، برای دور کردن انسان از توبه، تلاش فراوان می کند و با حيله و فریب مانع توبه انسان ها می شود، برخی از حيله های وی عبارتند از:

۱- نا امید کردن از رحمت الهی^۲ (ابتدا انسان را با این وعده که «گناه کن و بعد توبه کن!» به سوی گناه می کشاند و وقتی که او آلوده شد، از رحمت الهی مأیوسش می سازد و می گوید «آب که از سر

۱- سوره شوری، آیه ۲۵.

۲۰. حيله های شیطان برای دور کردن انسان از توبه کردن را بنویسید؟

پاسخ: ۱. نا امید کردن از رحمت الهی ۲. به تاخیر انداختن توبه (تسويف) ۳. گام به گام کشاندن به سوی گناه

۲۱. از حيله های شیطان نا امید کردن از رحمت الهی (وعده «گناه کن و بعد توبه کن») است آن را توضیح دهید. شهریور ۹۸ تهرینی

۲۲. از حيله های شيطان «تسويف» (يا به تاخير انداختن توبه) را توضيح دهيد. و اين حيله بيشتتر براي گمراه كردن

چه كسانی به كار می رود؟ دی ۹۸ انسانی و شهريور ۹۸ تهری و فرادر ۹۹ انسانی

۲۳. چگونه شيطان از تسويف براي گمراهی جوانان استفاده می كند؟ فرادر ۹۹ تهری و دی ۹۸ تهری

گذشت چه يك و جب، چه صد و جب.» در اين حالت، انسان با خود می گوید كه كار از كار گذشته و پرونده عملم نزد خداوند آن قدر سياه است كه ديگر توبه ام پذيرفته نيست. درحالی كه آدمی، هر قدر هم كه بد باشد، اگر واقعاً توبه كند و نادم و پشيمان شود، حتماً خداوند توبه اش را می پذيرد) ۲۱

نا امید كردن از رحمت الهی از حيله های شيطان

بازاً بازاً هرآنچه هستی بازاً
گر كافر و گبر و بت پرستی بازاً
اين درگه ما درگه نوميدي نيست
صدمبار اگر توبه شكستی بازاً

۲- به تاخير انداختن توبه (تسويف): «تسويف» از ريشه «سوف» و به معنای امروز و فردا كردن و كار امروز را به فردا انداختن است. به عبارت ديگر، فرد گنهكار دائماً به خود می گوید «به زودی توبه می كنم» و اين گفته را آن قدر تكرر می كند تا اينكه ديگر ميل به توبه در او خاموش می شود.

اين حيله شيطان، بيشتتر براي گمراه كردن جوانان به كار می رود) (به او می گوید تو هنوز جوانی و فرصت توبه داری، بالاخره در آینده می توانی توبه کنی. اما اين يك دام است و سبب عادت جوان به گناه می شود، به طوری كه ممكن است ترك گناه برايش سخت گردد) ۲۳

۲۵ (درست است كه هر وقت برگردیم خدا قبولمان می كند، اما اگر انسانی غرق گناه شود، ديگر معلوم نيست كه ميل به توبه پيدا كند. شايد گناه به قدری بر روحش غلبه كند كه هيچ وقت قلبش از گناه پشيمان نشود و وقتی كه پشيمانی قلبی نباشد توبه ای صورت نگرفته است) ۲۵

بيشتتر بدانيم

مولوی، درباره کسی كه فریب شيطان را می خورد و توبه را به تاخير می اندازد، مثال زیر را می زند:

همچو آن شخصِ درشتِ خوش سَخُنْ	در میان ره نشاند او خارِبُنْ
هر دمی آن خارِبُنْ افزون شدی	پای خلق از زخم آن پر خون شدی
جامه های خَلَقِ بدیدي زخار	پای درویشان بِخستی زار زار
چون به جَدّ حاکم بدو گفت اين بَكَنْ	گفت آری برگنم روزيش من
مدتی فردا و فردا وعده داد	شد درخت خارِ او محکم نهاد
گفت روزی حاکمش ای وعده کَرْ	پیش آ در کار ما واپس مَغْزْ

۱- رباعیات، ابوسعید ابوالخیر.

۲۴. فرد گناه كار می گوید: "به زودی توبه می كنم" اين کدام حيله شيطان است؟ پاسخ: تسويف

۲۵. عده ای می گویند كه در جوانی گناه می كنند و بعداً از فرصت توبه استفاده می كنم و خدا قبول

می كند آیا اين عقیده صحيح است؟

۲۶. از حيله های شيطان گام به گام كشاندن به سوى گناه است آن را شرح دهيد. مثالی بنويسيد.

۲۷. مراحل تکمیلی توبه را نام ببريد. (شکل دوم سوال : آثار و نتایج توبه در زندگی شخص توبه کننده را نام ببريد.)

۲۸. از مراحل تکمیلی توبه، تلاش در جهت دور شدن از گناه را شرح دهيد. شهریور ۹۸ انسانی

تو که می‌گویی که فردا، این بدن	که به هر روزی که می‌آید زمان
آن درختِ بد جوان‌تر می‌شود	وین کَنده پیر و مضطر می‌شود
خار بُن در قوّت و برخاستن	خارگن در پیری و در کاستن
خار بُن هر روز و هر دم سبزتر	خارگن هر روز زار و خشک‌تر
او جوان‌تر می‌شود تو پیرتر	زود باش و روزگار خود مَبْرًا

۳- گام به گام كشاندن به سوی گناه: (روش دیگر شيطان برای كشاندن انسان به شقاوت این است که او را گام به گام و آهسته به سمت گناه می‌كشاند تا در این فرایند تدریجی، متوجه زشتی گناه و قبح آن نشود و اقدام به توبه نکند؛ برای مثال، شيطان از همان ابتدا، انسان را به رابطه نامشروع با جنس مخالف دعوت نمی‌کند، بلکه در گام اول سخن از یک دوستی ساده به میان می‌آورد، دوستی‌ای که فقط در حد صحبت و درد دل کردن است، اما در گام‌های بعدی و به‌صورت تدریجی چنان این دوستی را پیش می‌برد که فرد خود را غرق در فساد و آلودگی می‌بیند) **۲۶**

مراحل تکمیلی توبه

توبه یا همان پشیمانی از گناه آثار و نتایج دارد که در زندگی شخص توبه‌کننده خود را نشان می‌دهد؛ از جمله :

۲۷ (۱- تلاش در جهت دور شدن از گناه): (توبه‌کننده تلاش می‌کند دیگر به سراغ گناهی که از آن پشیمان شده است نرود؛ زیرا انجام آن مساوی با شکستن توبه است که در آن صورت باز هم باید توبه کند. به عبارت دیگر، اگر توبه‌کننده حقیقتاً توبه کرده باشد، گرچه ممکن است به انجام آن گناه و سوسه شود، اما سعی خواهد کرد در عمل از آن دوری نماید؛ یعنی از افراد، مکان‌ها و موقعیت‌هایی^۳ که

۱- مثنوی، مولوی، دفتر دوم.

۲- قرآن کریم در مورد این روش شيطان، تعبیر «خُطُوبِ الشَّيْطَانِ» را به کار می‌برد؛ یعنی گام‌های شيطان. این تعبیر نشان می‌دهد که روش شيطان در گمراه نمودن افراد، تدریجی و گام‌به‌گام است و شيطان انسان را قدم‌به‌قدم به سوی پرتگاه می‌كشاند. اگر انسان بداند که قرار است روزی با فریب شيطان چه گناهان بزرگی را انجام دهد، به شدت از آن بیزاری می‌جوید و دوری می‌کند اما شيطان، انسان را فوراً به سمت آن گناه نمی‌برد، بلکه گام‌به‌گام و به تدریج قبح و زشتی گناه را در دل او از بین می‌برد تا در نهایت گناه بزرگ را مرتکب شود. قرآن کریم با اشاره به این روش شيطان این نکته را مطرح می‌کند که هدف نهایی شيطان آلوده کردن شما به انجام فحشا و منکر است و هر کس به دنبال گام‌های شيطان بیفتد عاقبتی جز انجام گناهان زشت و ناپسند ندارد :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوبَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ... (سوره نور، آیه ۲۱).

۳- منظور از موقعیت‌ها، هرگونه فضایی است که می‌تواند موجب تحریک و سوق دادن انسان به سوی گناه شود، مانند حضور در برخی از گروه‌ها در فضای مجازی، مشاهده برخی فیلم‌ها، بازی‌های رایانه‌ای نامناسب و ...

۲۹. از مراحل تکمیلی توبه، جبران حقوق الهی را شرح دهید. فرداد ۹۹ انسانی، شهریور ۹۸ تهری، فرداد ۹۸ تهری
۳۰. یکی از مراحل توبه، جبران حقوق مردم (حق الناس) است. آن را با یک مثال توضیح دهید. فرداد ۹۹ تهری

می تواند زمینه ساز شکل گیری گناه باشند، دوری می کند. ۲۸

بررسی

برای اینکه حالت پشیمانی، به ترک گناه بینجامد، چه راه حل هایی را پیشنهاد می دهید؟

۲۷ (۲- جبران حقوق الهی و حقوق مردم) (توبه کننده تلاش می کند حقوقی را که با گناه خود ضایع کرده است جبران نماید. دسته ای از این حقوق، مربوط به خداوند است. مهم ترین حق خداوند نیز، حق اطاعت و بندگی اوست. توبه کننده باید بکوشد کوتاهی های خود را در پیشگاه خداوند جبران کند؛ برای مثال، نمازها یا روزه های از دست داده را به تدریج قضا نماید و عبادت های ترک شده را به جا آورد.

البته خداوند نسبت به بندگان خود مهربان است و اگر ببیند که شخص توبه کار تلاش خود را کرده و نتوانسته همه گناهان را جبران کند، بقیه موارد را خود جبران نموده و او را عفو می کند) ۲۹
دسته ای دیگر، حقوق مردم است. (توبه کننده باید بکوشد اگر ستمی بر مردم کرده است آن را جبران نماید و حقوق مادی یا معنوی آنها را در حد توان ادا کند و رضایت صاحبان حق را به دست آورد) و ۳۰
(اگر به آنان دسترسی ندارد، به نیابت از آنان صدقه دهد و برایشان دعای خیر و طلب آمرزش نماید). ۳۱
توجه کنیم که حقوق معنوی انسان ها بسیار مهم تر از حقوق مادی آنان است. اگر با دروغ، غیبت و تهمت آبروی انسانی ریخته شده، اگر قلب پدر یا مادری بر اثر بی حرمتی فرزندی شکسته شده، اگر با توزیع کتاب یا راه انداختن یک شبکه اجتماعی گمراه کننده در فضای مجازی، فساد و تباهی در جامعه گسترش یافته، اگر رفتار ناپسند برخی افراد سبب بدبینی دیگران به دین شده، در واقع حقوق معنوی افراد ضایع شده است و باید فرد توبه کننده به جبران حقوق از دست رفته بپردازد) ۳۰
۳۲

خودارزیابی

رفتار و اخلاق خود را ارزیابی کنید و ببینید به کدام یک از حقوق خداوند و مردم کمتر توجه کرده اید. آنها را یادداشت کنید و برای جبران آن برنامه ریزی نمایید.

۱- محجة البیضاء، ملامحسن فیض کاشانی، ج ۵، ص ۲۷۳.

۳۱. اگر کسی حقوق مادی یا معنوی مردم را ضایع کرده است و برای جبران به آنان دسترسی ندارد. چه باید بکند؟

فرداد ۹۸ تهری

۳۲. حقوق مادی انسان ها مهم تر است یا حقوق معنوی آنها. توضیح دهید؟

توبه اجتماعی

آنچه تاکنون گفته شد مربوط به توبه فردی بود! اما (جامعه هم اگر در برخی از ابعاد از مسیر توحید و اطاعت

از خداوند خارج شد، نیازمند بازگشت به مسیر توحید و اصلاح، یعنی نیازمند «توبه اجتماعی» است) ^{۳۳}

^{۳۴} انحراف های اجتماعی باید در همان مراحل ابتدایی خود اصلاح شوند تا گسترش نیابند و ماندگار

نشوند. (رباخواری، رشوه گرفتن، بی توجهی به عفاف و پاکدامنی، ظلم کردن و ظلم پذیری و اطاعت از

غیر خدا از جمله این بیماری ها و انحراف هاست.) ^{۳۵}

مهم ترین راه اصلاح و معالجه جامعه از این بیماری ها ^{۳۶} انجام دادن وظیفه امر به معروف و نهی از

منکر است) (اگر مردم در انجام این وظیفه کوتاهی کنند، گناهان اجتماعی، قوی تر و محکم تر می شوند

و در تمام سطوح جامعه نفوذ می کنند) در واقع اگر مردم در برابر این گناهان حساسیت نشان دهند و

در برابر آن بایستند و بکوشند که جامعه را اصلاح کنند. (به آسانی می توانند مانع گسترش گناهان شوند.) ^{۳۸}

اما اگر مردم کوتاهی کنند و اقدامات دلسوزان جامعه به جایی نرسد و به تدریج انحراف از حق بیشتر و

بیشتر شود، اصلاح آن مشکل می شود و نیاز به تلاش های بسیار و فعالیت های اساسی و زیربنایی پیدا

می شود تا آنجا که ممکن است نیاز باشد انسان های بزرگی جان و مال خود را تقدیم کنند تا جامعه را

از تباهی برهانند و مانع خاموشی کامل نور هدایت شوند. ^{۳۹}

تا چه زمانی برای توبه کردن مهلت داریم؟

^{۴۰} (سراسر عمر ظرف زمان توبه است^۱، اما بهترین زمان برای توبه، دوره ای است که امکان توبه بیشتر و

انجام آن آسان تر و جبران گذشته راحت تر است. بر این اساس، بهترین دوره برای توبه دوره جوانی است.) ^{۴۰}

^{۴۱} (دوره جوانی دوره انعطاف پذیری، تحوّل و دگرگونی و دوره پیری دوره کم شدن انعطاف و تثبیت

خوی ها و خصلت هاست. اگر در دوره جوانی خصلت هایی در انسان پدید آمد و ماندگار شد خارج کردن

آنها در پیری بسیار سخت و طاقت فرسا خواهد بود) صفات ناپسندی که در ما پدید می آیند، ^{۴۲} (شبهه

ریشه های نهالی هستند که در ابتدا نفوذ کمی در خاک دارد اما هر قدر زمان می گذرد، نفوذ آن بیشتر

می شود و قوی تر می گردد تا جایی که کندن آن درخت بسیار سخت می شود. از این رو، توبه در جوانی

بسیار آسان تر از زمان پیری است.) ^{۴۲} ^۲ دی ۹۸ تهری و شهریور ۹۸ انسانی

۳۶. مهم ترین راه اصلاح جامعه ای که گرفتار بیماری ها و انحراف های اجتماعی مثل رباخواری شده است، چیست؟

۳۷. اگر مردم در انجام دادن وظیفه امر به معروف و نهی از منکر کوتاهی کنند چه نتایج خواهد داشت؟

۳۸. اگر مردم در برابر گناهان جامعه حساسیت نشان دهند و در برابر آنها بایستند و بکوشند جامعه را به وضع و صلاح و

درستی بازگردانند چه نتیجه ای خواهد داشت؟

۳۹. اگر مردم در برابر گناهان جامعه کوتاهی کنند و اقدامات دلسوزان جامعه نیز به جایی نرسد چه نتیجه ای خواهد داشت؟

۴۰. تا چه زمانی برای توبه کردن مهلت داریم؟ بهترین زمان برای توبه کردن چه زمانی است؟

۴۱. چرا دوره جوانی بهترین زمان برای توبه کردن است؟

۴۲. صفات ناپسندی که در ما انسان ها پدید می آیند شبهه به چه چیزی است؟

امام خمینی علیه السلام خطاب به جوانان می نویسد :

«بهارِ توبه ایام جوانی است که بار گناهان کمتر و تیرگی قلب و ظلمت درون اندک تر و شرایط توبه سهل تر و آسان تر است. انسان در پیری حرص، طمع، حبّ جاه و مال و طول آرزویش بیشتر است، و این به تجربه ثابت شده است و حدیث شریف نبوی شاهد بر آن است^۱. فرض کنیم که انسان بتواند در ایام پیری به توبه اقدام کند، [اما] از کجا که به پیری برسد و اجل، او را در سن جوانی و در حال اشتغال به نافرمانی نر باید و به او مهلت دهد؟...

پس ای عزیز، از فریب‌های شیطان بترس و در حذر باش، و با خدای خود مکر و حيله مکن که پنجاه سال یا بیشتر شهوت‌رانی می‌کنم و دم مرگ با کلمه استغفار جبران گذشته می‌کنم؛ اینها خیال خام است. اگر در حدیث دیدی یا شنیدی که حق تعالی بر این امت لطف فرموده و توبه آنها را تا قبل از مشاهده آثار مرگ یا خود آن قبول می‌فرماید، صحیح است؛ ولی هیئات که در آن وقت توبه از انسان سرزند! مگر توبه لفظ است؟! اقدام به توبه زحمت دارد؛ ... چه بسا باشد که قبل از فکر توبه یا عملی کردن آن، اجل مهلت ندهد و انسان را با بار معصیت‌های سنگین و ظلمت بی‌پایان گناهان، از این جهان منتقل نماید. آن وقت خدا می‌داند که انسان به چه گرفتاری‌ها و بدبختی‌ها دچار می‌شود ...

پس ای عزیز، هرچه زودتر دامن همت به کمر بزن و عزم را محکم و اراده را قوی کن و از گناهان، تا در سن جوانی هستی یا در حیات دنیایی به سر می‌بری، توبه کن و مگذار فرصت خدا داد از دستت برود.»^۲

برخیز تا به عهد امانت وفا کنیم	تقصیرهای رفته، به خدمت قضا کنیم
بی‌مغز بود سر که نهادیم پیش خلق	دیگر فروتنی به در کبریا کنیم
دارالشفای توبه نبسته است در هنوز	تا درد معصیت به تدارک دوا کنیم
روی از خدا به هر که کنی شرک خالص است	توحید محض کز همه رو در خدا کنیم
چند آید این خیال و رود در سرای دل	تا کی مقام دوست به دشمن رها کنیم

۱- اشاره به این حدیث پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم دارد که فرمودند: آدمی پیر می‌شود در حالی که دو صفت در او جوان می‌شود: حرص و آرزوهای دور و دراز (بحار الانوار، ج، ۷، ص ۲۲)

۲- شرح چهل حدیث، امام خمینی علیه السلام، ص ۲۷۳ (با ساده‌سازی برخی کلمات و عبارات).

چون برترین مقام ملک دون قدر ماست چندین به دست دیو زبونی چرا کنیم^۱

پیشنهاد

مناجات التائبین را در کتاب «مفاتیح الجنان» بخوانید و به سؤال‌های زیر پاسخ دهید:
الف) گناه چه آثاری در وجود انسان باقی می‌گذارد؟
ب) چه اموری است که جز خداوند دیگری توان انجام آن را ندارد؟
ج) خداوند چه راهی پیش پای گناهکار قرار داده که راه عذراوردن را بر او بسته است؟

ب) درستی یا نادرستی گزاره‌های زیر را با (ص/غ) مشخص کنید.

۱. در توبه کردن همیشه باز است و همواره توفیق توبه برای انسان‌ها میسر می‌باشد. **فرداد ۹۸ انسانی غ**
۲. دوره جوانی دوره کم شدن انعطاف و تثبیت خوی‌ها و خصلت‌هاست. **فرداد ۹۸ تهری غ**
۳. حقوق مادی انسانها بسیار مهم‌تر و برتر از حقوق معنوی آنان است. **شهریور ۹۸ انسانی غ**
۴. انسان مانند موجودات دیگر می‌تواند در برابر موانع درونی ایستادگی کند. **دی ۹۸ تهری غ**
۵. همین‌که انسان بعد از انجام گناه، در دل احساس پشیمانی کند، توبه انجام شده و گناه بخشیده می‌شود. **دی ۹۸ انسانی ص**
۶. اگر رفتار ناپسند برخی افراد سبب بدبینی دیگران به دین شده، در واقع حقوق مادی افراد ضایع شده است. **فرداد ۹۹ انسانی غ**
۷. دوره جوانی دوره انعطاف‌پذیری و دوره پیری دوره کم شدن انعطاف و تثبیت خوی‌ها و خصلت‌هاست. **فرداد ۹۹ انسانی ص**

ج) عبارت‌های زیر را با کلمات مناسب تکمیل کنید.

۱. شیطان، انسان‌ها را به سوی **تسویف** می‌کشاند که این به معنای امروز و فردا کردن است. **فرداد ۹۸ انسانی**
۲. اگر توبه با **ایمان** و **عمل صالح** همراه باشد گناهان را به حسنات تبدیل می‌کند. **فرداد ۹۸ تهری**
۳. اگر کسی با زبان، «آستغفرالله» بگوید، اما در قلبش **پشیمان** نباشد، توبه نکرده است. **دی ۹۸ تهری**
۴. توبه، گناهان را پاک می‌کند و اگر با ایمان و **عمل صالح** همراه گردد، گناهان را به حسنات تبدیل می‌کند. **فرداد ۹۹ تهری**

۱- سعدی، مواعظ، غزلیات، غزل ۵۰.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ ۚ إِنَّ اتَّقِيْتُنَّ ۚ
 فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَ
 قُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَ قَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ
 تَبْرُجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْاُولَىٰ ۚ وَ اقْنِ الصَّلَاةَ وَ آتِينَ الزَّكَاةَ
 وَ اطْعَنَ اللّٰهَ وَ رَسُوْلَهُ ۗ اِنَّمَا يُرِيْدُ اللّٰهُ لِيُذْهَبَ عَنْكُمُ
 الرَّجْسَ اَهْلَ الْبَيْتِ وَ يُطَهِّرَكُم تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾ وَ اذْكُرْنَ
 مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللّٰهِ وَ الْحِكْمَةِ ۚ اِنَّ
 اللّٰهَ كَانَ لَطِيْفًا خَبِيْرًا ﴿٣٤﴾ اِنَّ الْمُسْلِمِيْنَ وَ الْمُسْلِمَاتِ
 وَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَ الْمُؤْمِنَاتِ وَ الْقَانِتِيْنَ وَ الْقَانِتَاتِ
 وَ الصّٰدِقِيْنَ وَ الصّٰدِقَاتِ وَ الصّٰبِرِيْنَ وَ الصّٰبِرَاتِ وَ
 الْخَاشِعِيْنَ وَ الْخَاشِعَاتِ وَ الْمُتَصَدِّقِيْنَ وَ الْمُتَصَدِّقَاتِ
 وَ الصّٰئِمِيْنَ وَ الصّٰئِمَاتِ وَ الْحَافِظِيْنَ فُرُوْجَهُمْ وَ
 الْحَافِظَاتِ وَ الذّٰكِرِيْنَ اللّٰهَ كَثِيْرًا وَ الذّٰكِرَاتِ
 اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿٣٥﴾ وَ مَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ
 وَ لَا مُؤْمِنَةٍ اِذَا قَضَى اللّٰهُ وَ رَسُوْلُهُ اَمْرًا اَنْ يَكُوْنَ لَهُمْ
 الْخِيْرَةُ مِنْ اَمْرِهٖمْ ۚ وَ مَنْ يَعْصِ اللّٰهَ وَ رَسُوْلَهُ فَقَدْ ضَلَّ
 ضَلَالًا مُّبِيْنًا ﴿٣٦﴾